

Диилвэр дөлдсн хаалгъар...

Улан Цэргин стратегическ өлдн ил остирөөн, болн ил күчтэ удан чид болон Нөгдч Мэртэ Цэрг, Омн үгэн фронтин Ревноиесоветин захирар 10 джа улд, 1919 джилин ноябрин 19-д, бүрэдгемн. Тингхд ан цэргин тоод орцхасын С. М. Буденныйин кавалерийск корпус, 11-ч кавдиния болн онц командун, Нөгдч Мэртэ Цэргин комантууш С. М. Буденный, Алай Советин членд К. В. Ворошилов баталгемн.

Буденновск Мэртэ Цэргин 4-ч болн 6-ч туурген кавалерийск дивизиин ан шин цэргин гол цөмгэйч болемн. 1918 джа Сальск болн Ставропольск теогмүд түрүн бүрден мэртэ партизанск отрядмүдэ ан хойр дивиз бүрдсн. Эн район Советск Мэртэ Цэргин төрөскн болсн.

Гражданск даянн түүмр дотр бүрдсн Мэртэ Улан Цэргин нүүрт зогсн С. М. Буденный, төрүн илэдэ Д. И. Городовиков, Платовск станицин туурген мэртэ отрядиг түрүн болдж эдн бүрдсн.

Эрэинь олон ймтэй герою О. И. Городовиковын хальмг келн-ймтн омгшн, Эн полководциин перн эйрмг-баатр йондларн туурсн. Октябрьск революциин динлрмүд харсхин төлб, хальмгудас түрүн болдж өр-йинь отрядтэйин ан йосемн. Нөгдч Мэртэ Цэргин 4-ч кавдинизин начидг өнүг батлсн, төрүн хэбн 1920 джил бүрдгден Хойрдч Мэртэ Цэрг ан толгчлалсн. 6-ч кавдиния командовать кедж йонхдан, Крымин Чонгарск укрошенин цэргтэйин ордж ан влдж авсн. Эн өлд геронч-еск дйвэрлг кесн 6-ч дивизд Чонгарск дивизн гидг пер йгемн.

Бүрди гиджэх Нөгдч Мэртэ Цэргин түрүн өкцд дөсөнгүдн түрүн чолу тэвсн партизанск мэртэ Платовск отряд аялдж бүрдснн тускин О. И. Городовиковин бичен «Воспоминания» болн С. М. Буденныйин «Профденный путь» гидг дөстрмүд кумин ухан-седжк догдулдж дйялгэжд келдж 8 г н а. 1918-ч джйлин өклдйр С. М. Буденный, О. И. Городовиков хойр түрүн болдж харгхдан, Платовск станицд фронтоник-салдсмудас ревком бүрдэхин гидг күүндчхэй.

Фронтоник-хальмгуд Лиджи Адучинола, Бемба Пельшевель, Ватыр Адучинола, Эрденжн Кулишова болн нань чигн улеса О. И. Городовиков хальмгин отряд бүрдэй. Төрүн хэбн станицд бүрдгден хальмгин ревком, Буденный болн Никифоров хойр толгчлалжасн оре ревкомла ниллдж негднй.

Ймтэйин брэйль хальмгуд бййсн станицд революционн фронтоник-салдсмуд Советск йос тогтагда, хурд дор негдүнэн Совет бүрднй. Тер Советд хальмгудас Городовиков, Адучинов, Эмгенов, Кулишов орн.

Хальмгин революционн отряд негден платовск партизанск отряд, — ан Советин зерт-зөвтэ түшнчн болв. Эн отрядин түрүн командирмүдтин Буденный болн Никифоров сунгыгдемн. Нөгдч дйялд келгэйин ан отряд цагъачудин Попов генералин цэрглг Манц голин Вугуевск татт дээр өклсн. Платовчир эйрмг-баатр кев-

эр ноолдсн, болн чидань йаа бйеи биш. Цагъачуд Платовск станициг алай. Станицд цагъачуд дурднл болн, Станицн правонь хагдн алах улсар дүүрэмн, 24 партизанмунг дахууд, Буденный станицур, ангтй кел ййргн кесг кү күлгид, Куний балкур хадж алах анд гарчсн цаглань сөй эйрмг дйвэрлг койл. 1918 джйлин февралин 24 брнн күн станиц цагъачудас цөвирдг Буденныйин гарт ил өөр авн, йлгөвчир. Дйрнд бййсн фронтоник салдсмунг сулхдж авсна хэбн отрядин 120 кун күрч авн, 120 күүгъар Буденный мэртэ викадро бүрдн.

Нөгдч Улан Кошиц бүрдд, хэбнн анүдн өкцд Нөгдч Мэртэ Цэрг үүдсн.

Даруш, Сальскин теогин агьуд үүдхасын нань чигн мэртэ партизанск отрядмүд Буденныйил ноудсн. Цагъачудт кел ййргидк, төрүднн иткитй уурмүдинн дйягъар сулдж гарад аялж йосн О. И. Городовиков, ан отрядлг бас ирдж ноудсн. Тингхд, Никифоровин шинд хуыр-улдж бүрднн отрядлг Платовск отряд нилсн. Төрүд кавалерийск эскадрона командир С. М. Буденный сунгыгдемн, ан эскадрона нег ваводин командир О. И. Городовиков болсн. Төрүн хэбн тер эскадрон дивиз болдж хүйрсн. Буденный дивизин командир болн, Городовиков болн Бараников — эскадрона командирмүд болн.

Цаарандн болхла, цуг улан партизанмунин отрядмүд Куберлг Шевкоплясовин нег отрядт негдхэн, төрүнд кавалерийск дивизионмунин командирмүд Думенко болн Буденный болн. Даруш Зимовникд Донской советск 1-ч стрелков дивизн Шевкоплясов командиртй бүрд. Эн дивизин тоод Платовск дивизионас голлгчдан бүрдсн, Куберлг наадж кавалерийск отрядмүдэ немур авсн, 1-ч социалистическ кавполк ан дивизин тоод орсн. Думенко полкин командирт баталгсн, Буденный төрүн дарукин болсн.

Партизанск отрядмүдэ оньдиндн бййдэ Мэртэ Цэргт хуырлгнй хаалгын ут болн зовилгыта бйеимн. 1919 джйлин июнь сард 4-ч болн 6-ч дивизн Буденныйин мэртэ корпус бүрдхис урд, теңгнн у теогт советск конин цагъачудла күчтй кесг дй кегъад, динлгд уга гарч йосемн. Мэртэ Улан Цэргиг батлахн төлб, Вагъ-Дөрвд болн Манцин коцин нутгудт бүрдгдсн хальмгин негдч ик кавалерийск йнэг илгдгемн. Сарыгур фронтин комиссар Шадеикон медрлд илгдгден хальмгин улан кавалеристир — туурген буденновчир болсн. Цагъачудин Топылин генералин цэрглг дйялгхднн эйрмг, гвшун дййчирин меделсн.

Гражданск дйялг цуг фронтд туурген буденновчирин хурц селм бш-йтириг күчтйгъар хорадж йосемн.

Мэртэ улан цэргчир динлгднй гиджг медэмн биш!

Буденныйиг ан цагин Разинд, мэртэ ймтсн кйльчр-атамаид глажком Гроцкий тоолдж эбрдж харшсна йнйе, мэртэ корпус Нөгдч Мэртэ Цэргт хуырчкд, деникинск цэргиг күүндж хамж цоксд күчтй чид болсн.

Мамонтовин болаи Шуврол хадхалагъад хурд йондж күрч чидг мэртэ корпусет, чидгтй болн витй халг кавалерийтй Деникинн айрлын ил күчтнн аваргын өлөдг чидхдн, витй аргта советск кавалерий бүрдгдгн харшлсн.

1919 джйлин октябры сард Воронеж-Костромск дйялгднн Мамонтовин болн Шуврол цагъачудин мэртэ цэргин Буденныйин мэртэ корпус самх цөтснэс анн, Нөгдч Мэртэ Цэргин дййч хальмгин йосемн. Нөгдч Мэртэ Цэрг бүрдгдхд, төрүг агучн ил күчтй чидг гидж өлөдгнн советск дйялг йосуветин тууджд шин йлгч халх сөнн. Мамонтов, Шувро, Вабин, цагъачудин нань чигн голермүдун милежд буулджасн мэртэ цэргүд буденновчирин күчтй дйвэрлгн йнйе эвралж чидд, төдн хурч селмдс гарч вулжхав.

Шилеудекийин полкск мэртэ полкск болн Украинд Махнон болн Петлюрин банде, Кубанд Пржевальскиин отрядмүд, Дунд Алайд Эмворпашин басмачоск шайкс буденновчирин күчтй чидгг бас бййсн медххв. Коммунистическ партин жөргөврт йнн седжйлин дургагчлн, эйрмг-чиргнн, революционн алашсан, өркнн уга динлрвур йовх санан-седжйин Нөгдч Мэртэ Цэргин дййчир Улан.

Контрреволюциин туурген эйрмг йондиг советск узир келдг чигн маршиг. «Манн Алдр Твркинг харсх, дорас бөдж йовх дййчир багъсудт Нөгдч Мэртэ Цэргин дййчирин революционн алашгч эйрмг, гвшун йондн келдг чигн Уланур болдж үлххн» — гидж Нөгдч Мэртэ Цэрг тогтад 15 джил болон дэрлэн ВКП(б) ЦК нлгкн ййрйаднн бичсн. Нөгдч Мэртэ Цэргин эйрмг дййч йондлг, Велов, Долатов, Селиванов, Плиев болн нань чигн генералмунин мэртэ цэргүд Твркинг харсг Алдр дйялг джигмүдт данн давтдж байджулдж алыксн.

Нөгдч Мэртэ Цэргин 40-ч джйлин бйнг хальмг олон ймтн төмдгхлхн. төрүн лергидн туурген, тахисн дййч, олон ймтн герой-полководец Ока Ивалович Городовиковин дййч эрдм өрмөдж йосенд бахтджана. Нөгдч Мэртэ Цэргин зөрглнд хальмг күүнд күч — буденновка Нарма Шапшукон болн нань чигн кесг хальмг дййчир йосемн. 1920 джил хальмгудас бүрдгден онц даалгъар күндгдг бым йовод хэбнн 6-ч кавдинид О. И. Городовиков толгчачта орад Чонгарин бйр болон дйялг күчтйгъар пернн туурулсн.

Нөгдч Мэртэ Цэрг Омн болн Дөөд үгэн фронтет дййч йондларн СССР-и гражданск дйялг тууджг кесг туурген халх бичсн. Эам-эмэйин харгъулдж Тельгин, Ставрополин болн Терекин үрүдлг-кйвүдд хамдан революционн бшйтирин бйиис ноолдж йосн хальмгунин дййчирин ач-туснн өнүнд багъ биш.

Е. ПОЛЬСНАЯ.